

Apostlagärningarna 1. Övers och komm: Bo Giertz

Apostlagärningarna Kapitel 1 Tillägnet och förord (Apg 1:1–3)

Översättning

I min förra bok, Teofilus, skildrade jag allt vad Jesus gjorde och lärde, ända från början fram till den dag då han blev upptagen sedan han genom den helige Ande hade givit sina befallningar åt apostlarna som han utvalt. För dem visade han sig efter sitt lidande och gav dem sedan många säkra bevis på att han levde, i det att han under fyrtio dagar lät sig ses av dem och talade med dem om det som rör Guds rike.

Kommentar

Apostlagärningarna börjar med vad vi skulle kalla en dedikation, som samtidigt är ett förord. Vem Teofilus var vet vi inte. På de grunder som har redovisats i inledningen har man antagit att det är fråga om en förnäm person, som haft vissa sympatier för kristendomen och har velat hjälpa Paulus, som anklagats för statsfientlig verksamhet. Vad Lukas skriver är alltså på en gång en missionskrift, avsedd att påverka denna ”Teofilus” – som inte velat ha sitt verkliga namn utsatt – och en försvarsskrift för Paulus.

Att Lukas har delat sin skrift i två delar kan ha haft rent praktiska orsaker. En antik bok bestod av en papyrusrulle. För att vara någorlunda hanterlig fick den inte bli mycket över tio meter lång. Lukasevangeliet och Apostlagärningarna bör var för sig tämligen exakt ha fyllt en rulle av det omfånget. Samtidigt går gränsen mellan de två volymerna precis där den av sakliga skäl borde gå. Lukas framhåller det själv. Första delen har handlat om Jesu ord och gärningar under hans jordeliv. Nu kommer andra delen: Jesu fortsatta verk i världen. Gränsen är hans himmelfärd. Lukas framhåller att Jesus gav lärjungarna många säkra bevis på att han levde. I slutet av sitt evangelium har han skildrat lärjungarnas totala hjälplöshet och rådlöshet efter korsfästelsen. De hade inte räknat med någon uppståndelse och kunde till en början inte tro att Jesus verkligen levde. Men de fick oförklarliga bevis på den saken. Lukas nämner – ensam bland evangelisterna – att det var under fyrtio dagar som Jesus visade sig för lärjungarna. Han låter oss också veta att den Uppståndne undervisade apostlarna och gav dem sina befallningar.

Början till något nytt (Apg 1:4–11)

Översättning

Medan han var hos dem, befalldes han dem att inte lämna Jerusalem. Han sade: Vänta på det som Fadern har lovat er, det som ni hört av mig. Johannes döpte med vatten, men om några få dagar skall ni bli döpta i den helige Ande.

När de nu var samlade, frågade de honom: Herre, tänker du nu i denna tid upprätta riket igen åt Israel? Han svarade dem: Det är inte er sak att veta vilka tider och stunder Fadern i sin makt har fastställt. Men när den helige Ande kommer över er, då skall ni få kraft, och ni skall bli mina vittnen både i Jerusalem och hela Judeen och Samarien och ända till världens ände. När han sagt detta, blev han inför deras ögon upptagen och en sky dolde honom för deras blickar. Då de nu stirrade mot himmelen medan han for upp, stod det plötsligt två män i vita kläder framför dem, och de sade: Ni galileer, varför står ni och ser upp mot himmelen? Denne Jesus som har blivit upptagen från er till himmelen, han skall komma tillbaka på samma sätt som ni har sett honom fara upp till himmelen.

Kommentar

Lukas ger oss nu några glimtar från de sista dagarna då Jesus var tillsammans med sina apostlar. Han låter förstå att det inte var fråga om ett avsked utan om början till något nytt som skulle komma, något vida större än de hittills varit med om.

Jesus var alltså alltså ”hos dem”. Lukas använder ett ovanligt uttryck, som kanske snarare bör översättas ”när han åt tillsammans med dem”. Att han gjorde det hörde med till bevisen på att han var fullt verklig, fast han framträdde i en ny gestalt (Apg 10:41).

Jesus talar om uppfyllelsen av det löfte, som Fadern givit. Det är ett av de många exemplen på hur Lukas känner till sådant som annars bara Johannes berättar, i det här fallet löftet om Anden som skulle bli sänd sen Jesus vänt åter till sin Fader.

Lärjungarna frågar om det är nu som Jesus skall ”upprätta riket igen åt Israel”. Frågan låter underligt naiv. De har förstått att Jesus är segraren som har all makt, men hans rike tänker de sig på gammaltestamentligt vis som ett återupprättat Israel. Jesus nöjer sig med att säga, att de tids nog skall förstå, vad Fadern tänker göra. Anden kommer. Då skall allt klarna. Då skall de få kraft och bli Jesu vittnen. Bortom Palestina skymtar redan nu hela den vida världen, fast apostlarna väl knappast vågade låta tankarna gå längre än till Judeen och Samarien.

Så berättar Lukas om himmelfärden. Han har redan gjort det som avslutning på förra delen. Nu blir samma händelse inledningen till den andra. De två berättelserna kompletterar varandra. I evangeliet hör vi ingenting om de fyrtio dagarna. Man kunde nästan tro att det var på påskdagen som Jesus blev upptagen. Och här nämns det inte förrän efteråt, att Jesus fört sina lärjungar ut till Oljeborget.

Jesus hade många gånger förut försvunnit ur sina lärjungars åsyn. Men denna gång skedde det på ett sådant sätt att de visste att de inte skulle få se honom igen. Han blev ”upptagen”. Lukas talar om himmelen på samma sätt som Jesus gjorde och vi alla gör ännu i dag, fast vi mycket väl vet att den himmelska världen inte finns någonstans ovanför våra huvuden. Även Lukas kan, som den bildade grek han var, mycket väl ha vetat att jorden var rund. Men rymden ovanför oss med sin oändlighet och sitt ljus är så skapad av Gud, att den låter oss ana något av Guds värld. Det är därför både naturligt och riktigt att sina händer eller sin blick mot himlen, när man vänder sig till Gud – så som också Jesus gjorde. Och därför är det också

naturligt att Jesus när han ville visa att han gick åter till sin Fader inte bara försvann, utan lyftes upp och togs bort av en ”sky”. En sådan sky var av gammalt symbolen för Guds härlighet, en ljusglittrande skymt av den värld, där Gud bor. Det var dit Jesus nu hade gått åter.

I samma stund står två män framför apostlarna. Säkert menar Lukas att det var två änglar. Men det är mycket typiskt för Nya Testamentet att hela vikten ligger på deras budskap. ”Ängel” betyder budbärare, och det är hälsningen från Gud, inte budbäraren, som har något intresse. Och budskapet var denna gång, att han som blivit upptagen också skulle komma tillbaka. Hänseftningen på profetian och på Jesu egna ord är klar: Människosonen skall komma på himmelens skyar.

Därmed har Lukas givit en överskrift till det som han nu skall skildra. Det är den nya tid i världens historia som brutit in: tiden mellan Jesu himmelfärd och hans återkomst, världsmissionens och Kyrkans tid.

Urförsamlingen (Apg 1:12–14)

Översättning

Då vände de tillbaka till Jerusalem från det berg som kallas Oljeberget och som ligger nära Jerusalem, så långt bort som man far gå på en sabbat. När de kom in i staden, gick de upp i den sal i övre våningen, där de brukade hålla till, Petrus och Johannes Jakob och Andreas, Filippus och Tomas, Bartolomeus och Matteus, Jakob Alfeus son, Simon seloten och Judas, Jakobs son. Alla dessa höll enigt och troget ut i bön tillsammans med kvinnorna och Jesu mor Maria och hans bröder.

Kommentar

Så vänder apostlarna tillbaka från Oljeberget. (I förbigående nämner Lukas att det låg så långt från Jerusalem som en jude fick gå på en sabbat, alltså en dryg kilometer.) Sedan samlas de i en sal i övre våningen, som tydligen blivit den naturliga mötesplatsen för lärjungarna. Man har antagit att det var den sal, där Jesus höll den sista måltiden, och att lärjungarna var samlade där på påskdagen, när Jesus kom till dem. Detta är möjligt men inte säkert. I varje fall var det här som man kom samma när Jesus nu var borta. Det är här vi möter kyrkans urcell. Kärnan var apostlarna. Lukas ger oss deras namn, desamma som tidigare i evangeliet, fast Judas Iskariot är borta och ordningen delvis är en annan. Det är nog med avsikt som Johannes blivit flyttad från fjärde platsen till den andra, närmast efter Petrus. Det visar sig nämligen att han nu framstår som en självklar ledare vid sidan av Petrus och är en av urförsamlingens ”pelare” (Gal 2:9). Vid apostlarnas sida nämns – som flera gånger förr hos Lukas – de kvinnor som redan i Galileen hade vandrat med Jesus och sedan följde honom upp till Jerusalem. Sedan nämns också Jesu moder Maria. Det är ännu en beröringspunkt mellan Lukas och Johannes. Hos Johannes får vi veta, att Maria stod vid Jesu kors. Hon måste alltså ha följt honom till Jerusalem, något som ingen av synoptikerna berättar. Men hos Lukas får vi nu höra, att hon hörde till den första församlingen i Jerusalem omedelbart efter Jesu uppståndelse. Vi får också veta att Jesu bröder var med. Förut har vi bara hört om deras otro, som intygas av alla fyra evangelisterna. Om deras omvändelse skulle vi inte veta någonting, om inte Paulus i en uppräknig av den Uppståndnes uppenbarelser hade nämnt att han ”visade sig för Jakob” (1 Kor 15:7). Det måste ha betytt en vändpunkt för Jakob, på samma sätt som det senare skulle göra för Paulus.

Alla dessa höll nu ut i bön, enigt och troget. Det betyder först och främst att de iakttog de dagliga bönetimmarna. När de kunde, gick de säkert upp till templet. Men tydligen fanns här också en första begynnelse till de ”husförsamlingar” som sen skulle bli så vanliga, alltså en grupp kristna som höll samman i bön, undervisning och skriftläsning.

Fyllnadsval efter Judas (Apg 1:15–26)

Översättning

I de dagarna trädde Petrus upp bland bröderna, som då brukade samlas till ett antal av omkring hundratjugo. Han sade: Bröder, det ställe i Skriften måste ju gå i uppfyllelse, där den helige Ande genom Davids mun hade talat om Judas, han som blev vägvisare för dem som grep Jesus. Han skulle bli räknad som en av oss och få detta ämbete på sin lott. Men det gick så med honom, att han köpte ett jordstycke för sin syndalön, och där föll han framstupa så att buken rämnade och alla hans inälvor rann ut. Det blev känt för alla dem som bodde i Jerusalem. Därför kallas den åkern på deras språk för Hakeldamak, det vill säga Blodsåken – I Psaltaren står det ju skrivet:

Må hans gård bli öde, och må ingen finnas som bor där,

och:

Hans ämbete tages en annan.

Därför bör nu en av de män som har vandrat med oss under hela den tid då Herren Jesus gick in och ut ibland oss, ända från den dag han döptes av Johannes fram till den dag då han blev upptagen från oss - en av dem bör få uppdraget att tillsammans med oss vittna om hans uppståndelse.

Då lät de två män träda fram, Josef som kallades Barsabbas med tillnamnet Justus, och Mattias. Sedan bad de och sade: Herre, du som känner allas hjärtan, visa vem av dessa två som du har utvalt till att överta denna tjänst och det apostlaämbete, som Judas övergav för att gå till den plats som var hans. Så kastade de lott dem emellan, och lotten föll på Mattias, och så blev han utsedd att vara apostel tillsammans med de elva.

Kommentar

Petrus tar nu initiativet till en åtgärd, som man tydligen upplevde som nödvändig. Apostlarna skulle vara tolv. Här var det fråga om en institution, som måste ha den bestämda form den fått av Jesus. Apostlarna skulle leda kyrkan, och kyrkan var Guds

nya Israel, och Israel hade tolv stammar. Tolvtalet hade alltså något väsentligt att säga, som gick förlorat om apostlarna bara var elva.

Petrus motiverar sitt förslag utifrån Skriften. Han gör det på ett sätt som är typiskt för både judendomen och urkristendomen. Man visste att Skriften var Guds ord. När David talade till sin tid, så var det samtidigt den helige Ande som hade något att säga kommande släkten. Skriften var full av förutsägelser om Messias och av förebilder till honom. Båda de psalmer, som Petrus citerar (69 och 109), handlar om den lidande rättfärdige och innehåller en rad ställen som kunde vara tagna ur passionshistorien. Alltså tillämpade man också det, som här sägs om den rättfärdiges fiender och plågare på Jesu motståndare och fann, att orden passade in på Judas.

Petrus är tydligen angelägen att framhålla att det verkligen var Guds vilja att Judas skulle bli apostel. Men när han nu genom egen skuld gått i fördärvet, var det Guds vilja att en annan skulle få hans ämbete. Det grekiska ordet i psalmcitatet betyder ”föreståndarskap” (episkope) och användes om kyrkans ledare.

Avsnittet om Judas död – det som i min översättning har satts mellan tankestreck – tycks vara en förklarande upplysning, som Lukas har infogat till läsarens tjänst. Petrus behövde inte upplysa de andra apostlarna om Judas död, och han skulle aldrig ha talat om ”deras språk” när han menade sitt modersmål. Inte heller hade han behövt översätta ett arameiskt ord.

Det är endast Lukas och Matteus som har något att säga om Judas öde. De har tydligen fått sina uppgifter ur olika källor. Uppgifterna kan kombineras på olika sätt men ger inte någon klar bild. I fornkyrkan menade man att Judas hade hängt sig men störtat ned och blivit lemlästad. Det är i varje fall en tänkbar bakgrund till de båda versionerna. I varje fall har man berättat om detta som ett skakande exempel på en ond bråd död.

Petrus anger vidare vilka kvalifikationer en apostel måste ha. Han skulle vara man, han skulle ha följt Jesus under hela hans verksamhet och han skulle vara ett vittne till uppståndelsen. Vi får här bekräftelse på ännu en sak, som Johannes annars är ensam om att nämna: det fanns lärjungar som följt Jesus ända sen den dag han blev döpt av Johannes Döparen.

Två män befanns uppfylla de kvalifikationerna. Mellan dem kastade man lott. Man gjorde det efter bön och räknade det som ett sätt att lägga saken i Guds händer. Vi hör inte talas om att man gjorde så i fortsättningen. Det vill synas som om pingsten fört med sig en visshet om Andens ledning, som gjorde att man inte behövde tveka när man lagt fram en sak i bön.

Lukas uppger antalet av dem som brukade samlas till omkring hundratjugo. Paulus låter oss veta (1 Kor 15:6) att det vid denna tid måste ha funnits mer än femhundra lärjungar, eftersom den Uppståndne visade sig för så många på en gång. Det är en starkt stöd för dem som tror att den uppenbarelsen ägde rum i Galileen, där det bör ha funnits betydligt fler lärjungar än i Jerusalem.

Copyrightregler:

Bo Giertz är upphovsman till såväl översättning som kommentar,
Nedladdning och utskrift av såväl översättning som kommentar får endast ske för personligt bruk,
All övrig användning av såväl översättning som kommentar måste godkännas av rättsinnehavarna samt
Stiftelsen bibelskolan.com åtar sig att förmedla eventuella förfrågningar om vidare användning av översättning och/eller kommentar till rättsinnehavarna.

REGISTER:Nya Testamentet Apostlagärningarna